

ȘTEFANIA CRISTESCU ȘI „CRIZA MONOGRAFIEI” DINTRE 1932–1934

ZOLTÁN ROSTÁS*

ABSTRACT

ȘTEFANIA CRISTESCU AND THE „MONOGRAPHIC RESEARCH CRISIS”, 1932–1934

This article analyzes the crisis of the monographic research undertaken by the Sociological School from Bucharest (led by Professor Dimitrie Gusti), between 1932–1933. The focus is on the particular perspective offered by one salient member of the group, Ștefania Cristescu-Golopenția. The internal reason of the “monograph crisis” was the change in status and orientation of the young members of the School, a transformation that – at least in the case of Șt. C.-G. – disturbed her research work, but did not prevent her from carrying out outstanding studies.

Keywords: organizational crisis, sociological monograph, Dimitrie Gusti, Ștefania Cristescu-Golopenția, rural culture, peasant household.

Rostul acestui articol este de a lămuri raportarea unei membre a școlii gustiene la un fenomen nedorit, dar previzibil la începutul anilor '30. Criza monografiei, cum caracteriza Henri H. Stahl perioada 1932–1933 și căreia i-a consacrat un capitol consistent în volumul de memorialistică *Amintiri și gânduri...* (Stahl, 1981), a fost prezentată drept un fenomen negativ, care a pus în pericol Școala gustiană, cercetarea sociologică și chiar publicarea rezultatelor cercetărilor efectuate. În explicarea crizei, cel mai apropiat colaborator al Profesorului nu s-a oprit la generalități, ci a analizat fapte concrete și a stabilit câțiva responsabili pentru neînțelegerile care bântuiau în acel grup al intelectualității tinere. Este de notat aici că Stahl a nominalizat mulți monografiști cu rol fast sau nefast în derularea crizei, dar nicio monografistă. Iată de ce am ales ca în acest text să prezint perspectiva unei apreciate monografiste, a Ștefaniei Cristescu, despre acest fenomen.

În ultimele trei campanii monografice, cele de la Drăguș, Runcu și Cornova, Ștefania Cristescu se impusese ca o cercetătoare remarcabilă a practicilor de magie din cultura populară românească. După obținerea diplomei de licență la Facultatea de Litere și Filosofie în 1930 urmează, în perioada 1930–1932, studii doctorale

---

* Universitatea din București, Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării.

sub conducerea lui Dimitrie Gusti și Ovid Densusianu. Fire retrasă, înclinată spre meditație și studiu, nu ar fi lăsat urme privind atitudinea sa cu privire la problemele școlii monografiei sociologice, dacă nu ar fi purtat o corespondență cu viitorul ei soț, Anton Golopenția, cu care făcuse cunoștință la campania monografică de la Cornova din 1931. Și această perspectivă n-ar fi fost cunoscută, dacă profesoara Sanda Golopenția nu ar fi păstrat și editat exemplar corespondența soților Anton Golopenția și Ștefania Cristescu-Golopenția.

CÂND A ÎNCEPUT CRIZA MONOGRAFIEI?

Este legitim să punem această întrebare, chiar dacă acest fenomen are o dată precisă. Aceasta, întrucât crizele din organizații au rădăcini ascunse în perioade anterioare.

Conform amintirilor lui Stahl, criza a debutat în 1932, când D. Gusti a fost numit ministru al Instrucțiunii, Cultelor și Artelor și nu s-a mai organizat o monografie într-o localitate nouă. Pentru o școală de atelier, cum a fost școala monografistă, obișnuită cu prezența fondatorului și ritmicitatea anuală a campaniilor, aceste schimbări neprevăzute constituiau în sine un element perturbator major. Dar criza monografiei nu putea să apară doar din aceste cauze. Pentru a demonstra că neînțelegerile ce au urmat apăruseră mai înainte, recurgem tot la Stahl, dar nu la scriitorul de memorialistică, ci la monografistul de la Cornova, cu responsabilități importante.

După plecarea echipei, în toamna anului 1931 Stahl îi scrie lui Gusti o scrisoare, în care atrage atenția asupra unor nereguli de fond ale monografiei:

*„În așteptarea domnului Golopenția, care va sosi pe la 8 septembrie, m-am apucat să citesc toate dosarele cu de-amănuntul. Sunt multe excelente, altele foarte slabe. Materialul e rău clasificat. Fiecare și-a pus fișele la dosarul lui personal, astfel că, de pildă *Magia d-șoarei Ivanovici*, *descântecetele*, *dșoara Cristescu*, *riturile dlui Bernea*, *mitologia d-lui Ionică*, *Tehnologia lui Samarineanu* și *religiosul lui Iosif* repetă aceleași fișe, cu privire la aceleași probleme, în 6 dosare deosebite. Va trebui procedat la o reclasificare. Iar la viitoarea campanie va trebui să reducem mult numărul monografiștilor. De altfel aceasta era și părerea Dvoastră: 20 de monografiști lucrând în mod priceput sunt prea de ajuns. Numărul mare al participanților aduce după sine o îngreunare administrativă, care nu e răsplătită prin aport de muncă corespunzător. Când sunt mai mulți, pe o singură problemă, fiecare se lasă pe nădejdea că vor munci ceilalți. Când sunt puțini, fiecare lucrează din toate domeniile, la maximum. Cel puțin eu, nestingherit de griji administrative, pot acum să lucrez nu numai problema mea, ci și pe a altora, cu totul altfel și mai spornic decât până acum” (Stahl, 2011, p. 405).*

Din acest fragment de scrisoare se vede clar că organizarea cercetării monografice, ingenios concepută pe hârtie, nu funcționa conform așteptărilor. Fiindcă dezideratul gustian de a strânge date pentru propria temă și pentru ceilalți, pe lângă faptul că era anevoios realizabil, ridica și probleme de proprietate intelectuală. „Devălmășia” cercetărilor monografice, deci, deja în timpul campaniilor clasice (1925–1931), și-a arătat inconsistența, ba chiar caracterul conflictogen.

Dincolo de imperfecta organizare a cercetării, un alt factor a mai fost prevestitor de criză: pentru prima dată de la începutul campaniilor de vară, Dimitrie Gusti, fiind implicat în conducerea Casei Autonome a Monopolurilor Statului și în cea a Societății de Radiodifuziune, nu putea să apară decât pentru vizite scurte. Iar această școală de atelier se construise pe prezența și autoritatea necontestată a fondatorului.

DECLANȘAREA CRIZEI

Problemele propriu-zise ale monografiei au apărut pregnant atunci când Gusti a acceptat portofoliul de ministru al Instrucțiunii, Cultelor și Artelor în guvernul țărănist condus de Alexandru Vaida-Voevod. Gusti nu era membru PNT, dar, deoarece acest partid a promis sprijin pentru proiectele sale de reformă a învățământului și, mai ales, pentru întreaga organizare a culturii, a acceptat misiunea ministerială, alături de fostul său elev de la Iași, Petre Andrei, numit subsecretar de stat.

În ciuda unei majorități confortabile, guvernarea țărănistă nu a fost scutită de convulsii interne. Cabinetul Vaida-Voevod a preluat gestiunea treburilor statului în vara anului 1932 în împrejurări deosebit de grele. Pe lângă eforturile uriașe ale ministrului de finanțe Virgil Madgearu, de echilibrare a bugetului, apăruse ca necesitate sarcina de reformă administrativă. Ministrul de interne, Ion Mihalache, trebuia să organizeze noi alegeri: corpul electoral a fost din nou consultat cu prilejul alegerilor județene și comunale. Partidul Național-Țărănesc a repercutat un succes – altminteri prevăzut. În ciuda acestui fapt, Partidul Național Țărănesc nu a rămas intact față de grupuri dizidente, pentru că Grigore Iunian și adepții săi, retrăgându-se din acest partid au format Partidul Radical-Țărănesc.

Între timp, guvernul țărănist, condus de data aceasta de Iuliu Maniu, sprijinit de o majoritate parlamentară confortabilă, și-a sacrificat popularitatea scoțând legi impopulare, dar necesare redresării economice. Aceste eforturi au dat rezultate, dar este tot așa de adevărat că, fără capacitatea de adaptare a populației active la contextul economic dat, guvernul nu ar fi putut să atenueze criza.

Firește că aceste eforturi politice nu au fost remarcate de public la sfârșitul anului 1932. Populația fiind scufundată într-o mizerie perpetuă, politica apărea ca un lux frivol care nu ține loc de nevoia de pâine. Deși a început o descreștere a șomajului, aceasta nu a fost resimțită în mase, cu atât mai puțin în rândul tinerilor intelectuali.

Anul politic 1933 a debutat cu un conflict între prefectul Capitalei și ministrul de interne Ion Mihalache. Cum prim-ministrul Iuliu Maniu a luat apărarea lui Mihalache, suveranul – apărător al prefectului –, spre consternarea opiniei publice, i-a demis pe Maniu și Mihalache și l-a numit pe Vaida-Voevod la președinția guvernului, toată această criză guvernamentală petrecându-se în perioada vizitei ministrului Gusti la Roma.

Pentru a-și întări poziția atât în partid cât și în guvern, Vaida-Voevod a adoptat metoda de a face politică prin influență personală, comportament ce a declanșat o criză prelungită în sânul partidului, care însă nu l-au influențat pe perseverentul ministru de finanțe, Virgil Madgearu. Datorită fermității sale, legile propuse de guvern au ajutat țara să stăpânească criza până la sfârșitul anului 1933. De altminteri, nici ministerul instrucției nu a căzut în capcana populismului (Rostás, 2012, p. 104–108).

Dar, din acest motiv, nu o dată s-a întâmplat ca poziția lui Gusti să fie clătinată în guvern. Anton Golopenția, șeful de cabinet al ministrului Gusti, îi scria la Drăguș Ștefaniei Cristescu:

„Zilele de aici, ostenitor de totdeauna aceleași în zbuciumul lor. Se părea că Profesorul va fi înlocuit prin Andrei în guvernul de mâine. Azi, dimpotrivă. Și sunt bucuros și eu de asta, cu toate dorințele mele potrivnice. Sforărie multă și aspecte ale răului, care nici cel puțin nu se știe dacă e necesar, ‚parlament‘. Serile din urmă am stat târziu în noapte clasând hârtii și întocmind răspunsuri. De obicei, nici umbră de eroism în această îndeletnicire. Ci perseverare în vârtejul petiționarilor, postulanților, a celor cu intervenții și a multor altora” (Golopenția, 2010, p. 63).

În această situație tensionată s-a luat decizia ca să nu mai fie demarată o nouă cercetare într-o nouă localitate, ci echipa, reîntoarsă la Drăguș, să facă cercetări de completare și mai ales să redacteze studii. Campania din 1932 începe aparent fără probleme, Ștefania Cristescu își reîntâlnește vechii informatori și meditează foarte modern asupra relației dintre monografiști și săteni:

„Dar niciodată n-am simțit mai zadarnică pedanteria noastră ce se amestecă în viața simplă a acestor oameni simpli, cari, după o săptămână de grea muncă liniștită, la strâns fânul pe câmp ori la prășit ‚picioicile‘, își deschid larg pieptul și sorb vinul și-și desfată privirea și-și desprind glasul și ‚muștră‘ și joacă și râd. Te întrebi ce caută lângă ei Stahl și de ce se tot ține după ‚borese‘ întrebându-le cum le cheamă, de-s rude cu mireasa sau numai vecine (spre marea lor nedumerire) sau indiscreta Ștefania vrând să afle de la ‚soacra mare‘ cam cât să coste ‚păpușii‘ pe care mirele i-a dat dar la ospăț ‚soacrei mici‘ – și multe de acestea” (Golopenția, 2010 p. 55).

Atmosfera din tabăra monografistă era însă departe de a fi mulțumitoare. Se simțea lipsa lui Gusti, a autorității sale, fiindcă această organizație informală se constituise în jurul unei personalități carismatice, care însă conducea prin metode

paternaliste, chiar dacă în stil academic. Prin urmare, era firesc ca, întrucât cultura internă a acestei organizații s-a construit pe prezența lui Gusti, absența lui cvasipermanentă să provoace perturbări în desfășurarea muncii monografice. Stahl opinează și în *Amintiri și gânduri*, și în convorbirile incluse în *Monografia ca utopie* că Gusti a greșit când nu a reglementat problema conducerii în cazul absenței sale, dar este puțin probabil că în anii respectivi transferarea responsabilității conducerii ar fi rezolvat automat problema monografiei.

Ștefania Cristescu, la începutul campaniei de completare, îi scria lui Anton Golopenția: „În monografie totul se petrece ca mai înainte: pe grupe și etape. Însă este ceva mai multă lume” (Golopenția, 2010, p. 59). Însă veștile îngrijorătoare ajung la București, la Gusti și la Golopenția, iar Ștefania Cristescu mărturisește: „De fapt, scrisorile mele de până acum au ținut voit să fie departe de necazurile mele monografice” (Golopenția, 2010, p. 61). Și avea dreptate, deoarece munca în minister în condițiile date era extrem de solicitantă, atât pentru Gusti cât și pentru Golopenția.

În toamna anului 1932 Ștefania Cristescu, obținând o bursă, pleacă la Paris, unde își dă seama că pregătirea sa științifică și experiența de cercetare sunt apreciate de faimoșii ei profesori de la Sorbona. Lucrează intens, dar se informează, prin corespondența cu Anton Golopenția, de situația monografiei.

La București „criza monografiei” se manifestă și în alte forme, prin diversificarea orientărilor politice și ideologice ale membrilor Școlii gustiene. Situația l-a neliniștit și pe Anton Golopenția:

„S-a ivit un fel de încordare între cei tineri, care îi face pe toți să izbucnească pătimaș și fără cruțare, nici chiar pentru prieteni vechi, la orice prilej. Asociațiile lor (‘Criterionul’ lui Comarnescu, de pildă) par a se răzni. Monografiștii suferă și ei de aceeași tulburare. Nu că ar avea îndoileli asupra rostului muncii lor: boala ascunsă de care cred că suferă ceilalți. Ci pentru că suntem în criză de autoritate. Profesorul, amestecat în multe, și-a pierdut oarecum prestigiul. ‘Monografia’ se simte oarecum trădată: unii deplâng că nu i s-a robit exclusiv, așa cum au făcut ei, alții se vaită de prea puțină sollicitudine pentru soarta lor personală. Toate aceste nemulțumiri au mai fost întărite printr-o acțiune intensă, de ‘parvenire’ se zice, a lui Herseni. Datorită lui și lui Vlădescu-Răcoasa, opoziția teoretic-politică ‘Dreapta’ – ‘Stânga’ s-a schimbat aproape într-un război fratricid. S-au produs felurite amestecuri în conducerea revistei, încât s-a împiedicat și ea, pentru câteva săptămâni, de dragul unor fleacuri de felul acesta: garantarea absolutei neutralități politice sau cenzură monografică” (Golopenția, 2010, p. 116–117).

Caracteristic pentru atitudinea fermă a Ștefaniei Cristescu, aceasta, în loc să caute afiliere, ca majoritatea monografiștilor, mărturisește: „Toată fierberea voastră de tineri cărturari de acolo cu ‘Drepte’ și ‘Stângi’ și ‘Axe’ mă face să-mi fie dor de Seminar” (Golopenția, 2010, p. 98).

Evident, bursiera de la Paris nu doar din nostalgie pentru orele petrecute în Seminarul de sociologie al lui Gusti invocă această instituție universitară. În fraza aceasta este ascunsă și îndoiala în raport cu oportunitatea activismului exagerat al colegilor de monografie și fermitatea pentru propria opțiune în favoarea muncii de cercetare. Ștefania Golopenția însă nu se opune militant căutărilor monografiștilor, nu refuză colaborarea la revista proiectată „Gând și faptă”, inițiată de Anton Golopenția. De altfel, această revistă a fost proiectată tocmai pentru a exprima vocea tinerilor monografiști sătui de certuri și polemici nu totdeauna constructive. După cum se știe, această publicație nu a apărut niciodată.

AGRAVAREA CRIZEI MONOGRAFIEI

În vara anului 1933 Ștefania Cristescu revine în țară pentru a participa la tradiționala întâlnire a monografiștilor. De această dată, pentru a contracara împrăștierea monografiștilor și a impulsiona redactarea studiilor monografice s-a „inventat” tabăra de redactare de la Făgăraș.

Numai că la un moment dat unii cercetători din grupul „manifestărilor spirituale” au pretins ca anumite teme să fie redactate numai de ei. S-a mers până la a recerca aceste teme în secret, pentru a o determina pe concurentă, care avea deja tot materialul pregătit pentru redactare, să renunțe la finalizarea studiului. În această atmosferă Ștefania Cristescu, disperată, era pe punctul de a abandona tabăra de redactare și îi explica lui Golopenția situația creată:

„Bernea a refuzat net orice colaborare, spunând că redactarea se poate face mult mai bine de unul singur (deși sunt trei sau cel puțin doi), spunând că e prima lui lucrare serioasă științifică. În fața acestei situații, în primul moment enervată, eu am ales calea plecării mele de aici. Mi-am aranjat deci bagajele și ți-am scris ție o scrisoare disperată. Brutus a înțeles ce fac și m-a oprit. Am rupt scrisoarea și am hotărât să rămân pentru a redacta eu materialul meu, ei materialul lor. Fapt este că Bernea găsește că e una din problemele frumoase de redactat și că trebuie s-o facă el. Mie mi-a țipat că trebuie să lucrez la Folclor sau la Lingvistică” (Golopenția, 2010, p. 177).

Desigur că, în condițiile în care Stahl sau Herseni, cei mai importanți membri ai monografiei aflați la Făgăraș, nu aveau înțelegere suficientă, iar Gusti lipsea cu desăvârșire din campania de redactare, solidaritatea, ca și spiritul de cooperare, a fost pusă la grea încercare. În această situație s-a văzut că metodologia cu fișe și dosare, care implicau colaborarea, nu funcționează benevol, ci sub imperiul autorității Profesorului.

După cele întâmplate, Gusti s-a documentat temeinic și încerca să ia măsuri. Golopenția aprecia:

„Destul de bine informat, profesorul e supărat pe Herseni și foc când aude de Bernea și Focșa. Stahl a fost foarte aspru și hotărât, totuși e azi o masă la care e vorba să găsim ieșire din încurcătură. Greutatea e aici. Să vedem” (Golopenția, 2010 p. 182).

Stahl în *Amintiri și gânduri...* vede cauza acestor neînțelegeri grave în lipsa de organizare și mai ales în apariția unor orientări politice divergente. Acestea apăruseră într-adevăr, dar coexistau încă. Nu în această perioadă s-au manifestat ostil față de monografie, ci mai târziu, începând din 1935.

Se poate accepta fără rezerve și ipoteza Theoderei Văcărescu, care, în lucrarea ei de doctorat, a demonstrat că în Școala gustiană colaboratoarele au fost acceptate, chiar invitate la cercetări de teren, dar în primul rând pentru culegerea datelor și nu pentru a le servi la o carieră științifică. Lucrarea Theoderei Văcărescu a ilustrat convingător modul cum au funcționat:

„Aceste mecanisme și strategii de excludere, ‚ghetoizare’, nerecunoaștere a contribuțiilor și chiar deturnare și folosire a muncii femeilor de către colegii lor de cercetare prin câteva scurte studii de caz. Traseele științifice, profesionale și personale ale unor femei precum Ștefania Cristescu, Xenia Costa-Foru, Christina Galitzi, Lena Constante, Paula Gusty, Maria Negreanu, Elvira Georgescu relevă în moduri diferite atât mecanismele de înlăturare a cercetătoarelor și strategiile de folosire a muncii lor în vederea avansării și dobândirii de recunoaștere și prestigiu de către colaboratorii lor bărbați, cât și demersurile active și repetate și aspirațiile științifice ale unora dintre cercetătoare de a-și desfășura munca și de a fi incluse în grupurile de redactare și valorificare a cercetărilor lor” (Văcărescu, 2011, p. 270).

După părerea mea, toate aceste cauze mai sus amintite sunt valabile, dar cel mai mult a cântărit contextul economic, în care majoritatea monografiștilor nu-și vedeau viitorul asigurat și din acest motiv erau dornici de afirmare cât mai rapidă. Este interesant că monografiștii nu vorbesc de greutatea vieții de zi cu zi, dar le putem detecta din cuvinte scăpate, din modestia aspirațiilor materiale. Criza economică care a atins și România a afectat nivelul de trai, posibilitățile de angajare a tinerilor intelectuali chiar mai aprig decât în anii noștri.

Criza, fiind provocată de contextul internațional, a evoluat și la noi sub determinarea acestuia. Reducerea treptată a comerțului mondial și debusolarea finanțelor internaționale au accentuat dificultățile economice ale României. Realitatea anilor '32-'33 arată că eforturile de redresare economică prin intervenția statului au fost anihilate de condițiile internaționale.

Chiar dacă este adevărat că primăvara anului '32 a fost o perioadă grea pentru economia românească, ea nu justifică, însă, haosul căutărilor și supralicitărilor politice pe tema conversiunii și nici rezolvările oferite. După un guvern atât de

tentat de măsuri aventuroase, cum a fost cabinetul de tehnicieni al lui Nicolae Iorga, nici următorul, condus de țărănistul Alexandru Vaida-Voevod, n-a reușit să risipească temerile publicului. Mai ales datorită faptului că ministrul de finanțe Madgearu a trebuit să recurgă la expediente financiare neliniștitoare, tocmai pentru a repara urmările greșelilor predecesorilor (Rostás, 2012 p. 100–104).

În asemenea condiții nici guvernarea nu putea să fie sigură, echilibrată. Gusti a supraviețuit unui număr de trei-patru remanieri guvernamentale fără a fi ajutat de propriii săi colaboratori de rang înalt. Așa că Stahl avea dreptate când a afirmat (Stahl, 1981) că „criza monografiei” fusese agravată de faptul că Gusti însuși a fost în criză. Profesorul suspendase conducerea cercetărilor monografice pentru a realiza niște legi necesare organizării culturii din România. Experiența guvernamentală i-a adus un singur succes: realizarea federalizării fundațiilor regale. Acesta a fost probabil motivul pentru care a fost numit în fruntea Fundației Culturale Regale „Principele Carol”, care a pus într-un fel capăt crizei, de vreme ce, pe de o parte a oferit slujbe unor monografiști, pe de altă parte a diversificat munca Școlii, extinzând cercetarea monografică la intervenția socială prin organizarea echipelor studențești regale și a căminelor culturale.

POSTERITATEA UNEI CARIERE

Merită să urmărim, măcar în fugă, urmările crizei asupra destinului științific interbelic al Ștefaniei Cristescu. În toamna anului 1933 aceasta s-a întors la Paris pentru a-și continua studiile alături de Marcel Mauss, obținând apoi diploma Institutului de Etnologie de la Sorbona. Apoi și-a continuat studiile doctorale la București și în perioada 1934–1936 a lucrat ca bibliotecară la Seminarul de Sociologie. Între timp participa la toate cercetările de teren ale școlii monografice organizate de Gusti, la Șanț (1935–1936) și la Drăguș (1938). Treptat a devenit o membră de bază a școlii, alături de Stahl, Herseni, Vulcănescu, Golopenția, Neamțu etc.

Din cauza amânării Congresului Internațional de Sociologie din 1939, care trebuia să aibă loc la București, Ștefania Cristescu nu a mai reușit să-și prezinte lucrarea pregătită pentru acest eveniment științific, dar, datorită calității remarcabile a acesteia, Gusti a propus-o pentru premiul Vernescu al Academiei Române. A fost singura lucrare a unui monografist, premiată de Academie. Merită să cităm argumentația profesorului Gusti:

„Lucrarea d-nei Ștefania Cristescu-Golopenția, Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș), 1940, întocmită pentru Congresul internațional de Sociologie, ce trebuia să aibă loc la București în august 1939, are meritul de a cerceta pentru întâia dată o serie de credințe și practici magice, culese de autoare la femeile și în gospodăriile lor dintr-un sat, și anume din satul Drăguș.

Cercetând aceste rituri și credințe magice în următoarele capitole ale gospodăriei: 1. Casa, ca sediu spațial al gospodăriei; 2. Oamenii, bărbatul, femeia, copilul, descântece, leacuri, scăldături; 3. Animalele; 4. Munca în gospodărie, în grădină și la câmp, [Ștefania Cristescu-Golopenția] încheie acest studiu amănunțit prin a fixa 5. Scopul credințelor și riturilor domestice de ordin magic: sporul casei.

Contribuția d-nei Ștefania Cristescu-Golopenția are însă mai ales meritul că, pe baza unor investigații migăloase și concrete din domeniul vieții familiale strănse în jurul gospodăriei, ajunge la caracterizarea unei spiritualități, văzută prin prisma aspectului ei magic, ce stă în strânsă corelație cu funcția economică a gospodăriei, o caracterizare impusă de cercetarea gospodăriei ca unitate socială și care deschide perspective deosebite de cunoaștere pentru structura complexă și originală a vieții sociale rurale întregi, accentuând mai ales firul tradiției în viața de astăzi a satului românesc.

Pentru metoda riguros științifică aplicată de autoare, citez lista bogată a informatorilor (p. 109–113), bibliografia de la p. 115–116 și 27 fotografii foarte reușite și instructive.

Astfel de cercetări precise ne sunt îndeosebi de necesare pentru cunoașterea nației românești și trebuie răsplătite și încurajate, pentru a arăta că au mai mult preț decât mai toate studiile de până acum, teoretice, abstracte și compilatorii. De aceea propun lucrarea spre premieră” (Gusti, 1941, p. 221).

CONCLUZII

Criza monografiei din anii 1932–1933 nu s-a declanșat din cauza faptului că profesorul Gusti a fost numit ministru și nu a mai participat la munca de teren. Această criză a avut *rădăcini* în tipul de organizare a școlii și în regulile de culegere și de prelucrare a datelor sociale și s-a *manifestat* în anii 1932–1933, când condițiile externe și interne ale Școlii au impus ieșirea din latență. Criza monografiei se datora, deci, crizei economice mondiale în care a fost cuprinsă România și schimbării de statut (real sau imaginar) al tinerilor monografiști, în lipsa de zi cu zi a conducătorului carismatic. Criza nu putea să fie evitată, dar putea să fie atenuată, dacă Profesorul Gusti ar fi fost la fel de priceput în managementul crizelor, ca în crearea de organizații noi. Până la urmă, criza nu a provocat numai dezastru, pentru că la sfârșitul anului 1932 monografiștii au scos un număr monumental al *Arhivei pentru Știința și Reforma socială* (peste 1 000 de pagini), au intrat în activitatea de presă, făcând planul unei reviste (de care își vor aminti la demararea revistei „Sociologia românească”), au contribuit la realizarea ultimului for transideologic al anilor '30, dezbaterile asociației Criterion, și, nu în ultimul rând, Școala a acumulat experiență în gestionarea unor probleme culturale, științifice și de învățământ la nivel național. În ansamblu, criza monografiei poate fi considerată drept o criză a maturizării și a creației pe diverse planuri.

Nici pe Ștefania Cristescu nu a afectat-o criza. A rămas fermă pe drumul cercetării monografice, și-a îmbogățit cunoștințele la Paris și a realizat lucrări mai valoroase, mai apreciate decât ale celor care ar fi expediat-o în lingvistică pentru a scăpa de concurență.

REFERINȚE

1. CRISTESCU-GOLOPENȚIA, ȘTEFANIA (2007), *Sporul vieții*. Jurnal, studii și corespondență, București, Paideia.
2. GOLOPENȚIA, ANTON (2010), *Rapsodia epistolară: Scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1932–1950)*. Volumul II (Ștefania Cristescu-Golopenția), Schimb de scrisori: Anton Golopenția și Ștefania Cristescu Golopenția, ediție îngrijită de Sanda Golopenția și Ruxandra Guțu Pelazza. Introducere și note de Sanda Golopenția, București, Editura Enciclopedică.
3. GOLOPENȚIA, ANTON (2012), *Rapsodia epistolară: Scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1923–1950)*, volumul III (Radu Crutzescu–Sabin Manuilă), ediție îngrijită de Sanda Golopenția, Ruxandra Guțu Pelazza și Lidia Bradley. Introducere și note de Sanda Golopenția, București, Editura Enciclopedică.
4. GOLOPENȚIA, SANDA (2011), *Ștefania Cristescu și Cornova*, în Dimitrie Gusti și colaboratorii, *Cornova 1931*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru, Chișinău, Editura Quant.
5. GUSTI, DIMITRIE (1940–1941), *Raport al D-lui Gusti* (ședința de la 31 mai 1941), în „Analele Academiei Române” – Dezbateri LXI.
6. ROSTÁS, ZOLTÁN (2012), *Contextul tumultuos al unui ministeriat*, în Tompea, Doru și Șandru Daniel (coord.) *Dimensiunile social-politice ale operei lui Petre Andrei*, București, Editura Academiei.
7. ROSTÁS, ZOLTÁN (2000), *Monografia ca utopie* – interviuri cu Henri H. Stahl, București, Paideia.
8. ROSTÁS, ZOLTÁN (2003), *Sala luminoasă*. Primii monografiști ai școlii gustiene, București, Paideia.
9. STAHL, HENRI H. (1981), *Amintiri și gânduri din vechea școală a monografiilor sociologice*, București, Minerva.
10. STAHL, H.H. (1937), *Școala monografiei sociologice în D. Gusti și Școala sociologică de la București, XXV ani de învățământ universitar 1910–1935*, Institutul Social Român.
11. STAHL, H.H. (2011), *Scrisoare către D. Gusti*, în Dimitrie Gusti și colaboratorii, *Cornova 1931*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru, Chișinău, Editura Quant.
12. VĂCĂRESCU, THEODORA-ELIZA (2011), *Femei în cercetarea sociologică și intervenția socială din România în anii 1920 și 1930* (teză de doctorat), Universitatea din București.